

עקרונות חוק הגיוס: האם יביאו לעליית מספר המתגייסים החרדים?

ירדן אסרף, עידית שפרן-גיטלמן | 30 בינואר, 2025 | גיליון 1943

באחרונה הציג שר הביטחון ישראל כ"ץ, שמונה לתפקיד במקום השר יואב גלנט שהציג עמדה לעומתית לממשלה בסוגיית גיוס החרדים, את העקרונות שעליהם יתבסס חוק הגיוס שהוא מבקש לקדמו. מדובר בעקרונות בלבד, לא בטיטת חוק. בין היתר בלט עקרון יעדי הגיוס המדורגים, שהוא אחד ממוקדי המחלוקת החברתית והפוליטית בנושא. זאת משום שהיעדים המוצעים על ידי השר אינם תואמים לעמדה שהציג לאחרונה צה"ל אשר לפיה ביכולתו לגייס את כלל החרדים החייבים בגיוס החל מ-2026. בנוסף הציג השר את עקרון הסנקציות, שגם הוא סלע מחלוקת שכן לשיטת הצבא, הסנקציות המוצעות לא תהיינה יעילות משום שלא יפגעו בפרט הן אינן תואמות את דרישות צה"ל. במאמר זה ייבחנו העקרונות שהציג השר כ"ץ בהשוואה לעמדה שאותה הציג צה"ל בדיונים קודמים, בהתבטאויות בתקשורת, במסמכים רשמיים ופורומים פומביים שונים.

יעדי גיוס מדורגים: היעד לגיוס שאותו הציג השר הוא 50 אחוזים מתלמידי הישיבות החרדים בגיל גיוס בתוך שבע שנים, כאשר מדי שנה תחול עלייה הדרגתית ביעד. בשנה הראשונה - היעד הוא 4,800 ובשנה השנייה 5,700 - החל מהשנה השלישית ועד לשנה השביעית לא ננקבו יעדים. השר סייג את הדברים, הדגיש שהיכולת לגייס תלויה בהסכמת מנהיגי הציבור החרדי ולא רק ביכולת הקליטה של הצבא, וייחס להסתייגות הזו את תמיכתו של הרמטכ"ל.

תמונת המצב: הצבא הצהיר כי הוא ערוך לגייס החל משנת 2026 מספר בלתי-מוגבל של חיילים חרדים. מכאן שעקרון יעדי הגיוס המדורגים שהציג השר אינו עולה בקנה אחד עם הצהרתו של צה"ל. זאת חרף העובדה שהממשלה, לרבות ראש הממשלה עצמו, הבהירו שהחוק ינוסח בהתאם לעמדת צה"ל. ראש אכ"א, אלוף דדו בר-כליפא, אף הזהיר כי "אם המספרים ימשיכו להיות נמוכים - המחירים למילואימניקים יהיו קשים" וציין כי בטווח הזמן המידי, צה"ל זקוק ל-6,000-7,000 לוחמים ול-10,000 חיילים, היות שנדרשים גם משרתים במקצועות טכנולוגיים ותומכי לחימה קדמיים. בהקשר זה, דווח כי השר דרש מהייעוץ המשפטי להשמיט מתגובת מערכת הביטחון לבג"ץ את עמדת צה"ל בנושא גיוס חרדים, שלפיה צה"ל מסוגל לקלוט את כל החרדים החייבים בגיוס כבר ב-2026. אשר לתמיכת הרבנים, ההכרחית לשיטתו של כ"ץ לקידום החוק - אף שצה"ל חזר והצהיר על רצונו לקדם גיוס מתוך הסכמה והידברות, הרמטכ"ל מעולם לא הצהיר על תמיכתו בכך בפני הציבור או בתקשורת.

סנקציות: השר כ"ץ טוען כי החוק המוצע כולל סנקציות כלכליות אישיות על מי שלא יתייצב, ובהקשר זה ציין את ביטול סבסוד מעונות היום. כ"ץ אף ציין כי ייתכנו סנקציות פליליות אישיות וכן סנקציות קולקטיביות על ישיבות שלא יעמדו ביעדים שנקבעו, אך לא פירט את תוכנו ואת אופן אחיפתן של אף לא אחת מן הסנקציות.

תמונת המצב: ב-17 בינואר, צה"ל הודיע כי הוציא צווי מעצר למאות מועמדים לשירות ביטחון (מלש"בים) בני הציבור החרדי שלא התייצבו לגיוס לפי סעיף 12 לחוק שירות ביטחון, לאחר שמוצו כלל התהליכים הנדרשים לשיטתו לשם כך ומשום שאינו מתקרב ליעד של 4,800 מתגייסים חרדים בשנת הגיוס הנוכחית (יולי 2024 – יוני 2025). משום שכיום, מי שמפר את החוק עלול להיתקל בסנקציות רק אם הוא יוצא מהארץ או נעצר על ידי המשטרה, צה"ל מצפה שתעמוד לרשותו האפשרות להטיל סנקציות אישיות, כלכליות ומנהליות מרתיעות. ראש אכ"א וראש חטיבת תכנון ומינהל כוח האדם בצה"ל הדגישו כי יש לקשור את הסנקציות להתנהלות היום-יומית של הפרט וכי רק אם הסנקציות יפגשו את הפרט, הן תהיינה אפקטיביות. היועצת המשפטית לממשלה הורתה לייעוץ המשפטי של משרד הביטחון לגבש רשימת סנקציות כזו בטרם הוצגו עקרונות החוק בוועדה.

התאמות נדרשות מצד צה"ל: השר הזכיר את הצורך בהתאמות מבניות ותרבותיות בשורות הצבא על מנת לקדם שילוב חרדים בצה"ל והדגיש כי לא יקדם חוק שיפגע בלומדי התורה ובאורח חייהם. בנוסף, טען כי גם אם צה"ל הצהיר כי ביכולתו לגייס את כלל החרדים החל משנת 2026, הרי שקיימת הבחנה בין קליטה של חרדים ובין גיוס בפועל והטיל ספק ביכולתו של צה"ל לעמוד בשניהם.

תמונת המצב: צה"ל ערך בשנים האחרונות, ובשנה האחרונה ביתר שאת, התאמות נרחבות לאפשר לחייל החרדי לשרת במסגרת התואמת את אורחות חייו ומקפידה על שמירת זהותו. נציגי הצבא מצהירים כי צה"ל ערוך לקליטת הצעירים החרדים החל מהליך הקליטה והמיון בבקו"ם ולאורך שירותם. במסגרת היערכות זו הוקמה השנה "חטיבת חשמונאים" – חטיבת החי"ר החרדית הראשונה, המחייבת עמידה בתנאים נוקשים שאמורים להלוך את אורח חייו של החייל החרדי. אמנם יש המנסים להטיל דופי בעמדת הצבא בהקשר זה-כפי שעולה מדבריו של השר כ"ץ, ולפיהם צה"ל אמנם מצהיר כי ביכולתו לגייס ולאפשר לכלל החרדים שירות הולם, אך המציאות מלמדת שבפועל הוא לא מצליח לעשות זאת, בתגובה לטענות אלה הבהיר ראש אכ"א בוועדת החוץ והביטחון כי "השקענו מיליונים, אני נסעתי לתבץ (בסיס ההדרכה, ההכשרה והאימונים של חטיבת חשמונאים) מספר פעמים ואני גאה באלה שבאו לראות גם [פנה לחברי הכנסת], אין טוב ממראה עיניים. אנחנו משקיעים בזה משאבים אדירים - סגלים שהכשרנו לעניין, לכמויות מסוימות, ונרחיב ככל שיידרש".

בהקשר זה יש לומר: אף שצה"ל אמור להיות מסוגל לקלוט ולספק לחרדים מעטפת שירות מותאמת לאורחות חייהם - אין באחריותו או ביכולתו להביא את החרדים לפתח הבקו"ם. חרף העובדה שהמענה לסוגיה הוא חברתי - פוליטי במהותו, השר מוליך את הסוגיה לפתחו של הצבא בהזדמנויות שונות. קשה שלא להניח, שמרגע שהצבא הודיע כי ביכולתו לגייס את כלל המועמדים החרדים בעתיד הקרוב, הברירה היחידה שנותרה בידי מי שמבקש להחיל על צה"ל חוק שאינו שוויוני, היא לנטוע ספק ביכולתו של צה"ל לממש את הצהרותיו - גם במחיר של שחיקת מעמדו הציבורי והאמון בו. היכולת לגייס, בשונה ממה שהדגיש השר כ"ץ, אינה חונה במגרשו של צה"ל, אלא בכנסת. אלוף דדו בר כליפא הדגיש זאת בוועדת החוץ והביטחון כאשר ציין שצה"ל הוא "גוף מבצע" שפועל על פי הוראות המדינה: "אני פועל על פי חוק - אתם קובעים בבית הזה ואנחנו מבצעים". ואכן, מתוקף היות צה"ל גוף מבצע בלבד, אין זה תפקידו של צה"ל לעסוק ברתימת גורמים בעלי השפעה פוליטית בציבור החרדי על מנת לעודד גיוס חרדים.

חלקו של הדרג הפוליטי הוא בחקיקה שתאפשר גיוס מיועדים לשירות ביטחון בקרב תלמידי הישיבות ובהיקפים מותאמים ליכולתו של צה"ל, באמצעות סנקציות אפקטיביות שבהכרח יוטלו על הפרט, ושלא יותרו כסנקציות למראית עין על מנת לצבור הון פוליטי עבור מפלגה זו או אחרת - כפי הנראה כעת. לכך ולהתבטאויות והשתלחויות פומביות נוספות של הדרג המדיני בצבא עוד מראשית המלחמה, יש השלכות הניכרות גם בתוצאות סקר שערך המכון למחקרי ביטחון לאומי ב-16 - 20 בינואר 2025. למרות שכמעט מחצית המשיבים הביעו התנגדות לחוק אותו מבקש השר לקדם בהסתמך על העקרונות שהציג וסבורים שהוא מכשיר השתמטות, עולה כי האמון בצה"ל ירד בפעם הראשונה מזה שלושה חודשים ל-77 אחוזים - השיעור השני הנמוך ביותר שנמדד החל מאוקטובר 2023. אין עוררין על כי מקורו בין היתר באובדן האמון בסוגיית התחקירים, לנוכח התנהלות בעייתית של צה"ל בהקשר זה, וכן בעובדה שמימוש האחריות לאירועי ה-7 באוקטובר בקרב הבכירים בצבא נתפסה כמאוחרת למדי. עם זאת, אין להתעלם ממתקפות חוזרות ונשנות מצד הדרג המדיני שהגיעו עד לכדי ביזוי מוסד הרמטכ"לות.

יחסי הדרג המדיני והדרג הצבאי ידעו עליות ובעיקר מורדות בשנים האחרונות ובייחוד לאורך המלחמה, בין היתר משום שהן חברי הדרג המדיני והן בכירי הצבא מכירים בכך שיידרשו לתשובות מול וועדת החקירה הממלכתית, שדינה להגיע. אולם, את הצרכים הביטחוניים של מדינת ישראל בשעתה הקשה ביותר יש להשאיר מחוץ למשחק הפוליטי ולספק לצה"ל את המעטפת החוקית, המיטבית ביותר, שתאפשר לו להרחיב את שורותיו באופן מיידי, לאחר שהצורך המבצעי התחדד עקב מחיר האבדות הקשה בלחימה וריבוי האיומים הביטחוניים בזירות השונות, שעיימם עוד נידרש להתמודד.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט